

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра нової та новітньої історії України

Проректор з галузьково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації
проф. Гаврилюк С. В.

15 червня 2017 р.

РАДЯНСЬКИЙ ТОТАЛІТАРИЗМ: ГЕНЕЗА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

підготовки магістрів

галузь знань 03 – «Гуманітарні науки»

спеціальність 032 Історія та археологія

спеціальність 014 Середня освіта (Історія)

освітня програма «Історія, правознавство, суспільствознавство»

освітня програма «Історія, європеїстика, археологія»

Луцьк – 2017

Робоча програма навчальної дисципліни «Радянський тоталітаризм: сутність, генеза та функціонування» для студентів за спеціальностями: 032 «Історія та археологія; 014 «Середня освіта (Історія)» «___» _____ 2016 р.

Розробник: Баран В. К., професор кафедри нової та новітньої історії України, докт. іст. наук. *В.К.*

Рецензент: Крамар Ю. В., завідувач кафедри всесвітньої історії, докт. іст. наук, доцент. *Ю.В.*

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри нової та новітньої історії України
протокол № 3 від 26.09.2016 р.

Завідувач кафедри *В.К.* (проф. Баран В. К.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією історичного факультету

протокол № 2 від 23.11 2016 р.

Голова науково-методичної комісії факультету (інституту) *О.М.* (Карліна О. М.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою університету

протокол № 5 від 15.02 2017 р.

Вступ

Програма навчальної дисципліни «Радянський тоталітаризм: генеза та функціонування» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальностей: 032 Історія та археологія, 014 Середня освіта (Історія).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є радянський тоталітаризм як суспільний феномен ХХ ст., його генеза та функціонування (1917–1991 рр.).

Міждисциплінарні зв'язки: курс тісно пов'язаний з низкою суспільних і гуманітарних наук, насамперед із філософією, політологією, соціологією.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Радянський тоталітаризм у 1917–1941 рр.
2. Радянський тоталітаризм у 1941–1991 рр.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфік. рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів - 4	03 – «Гуманітарні науки» 01 – Освіта	Денна форма навчання
Заг. к-ть год. - 120	Спеціальність 032 Історія та Археологія 014 Середня освіта (Історія)	Вибіркова
Модулів - 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»	Рік підготовки - 5
Змістових модулів - 2		Семестр - 10
ІНДЗ: є		Лекцій - 24 год.
		Практичні (семінари) - 18 год.
		Самостійна робота - 72
Тижневих годин (для денної форми навчання): аудиторних - 3,5 год., самостійна робота - 6 год., консультації - 0,5 год.		Консультацій - 6
		Форма контролю: екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – формування у студентів глибоких і різнобічних знань з новітньої історії, освоєння ними сучасного понятійно-категоріального апарату історичної науки, розвиток у них творчого самостійного мислення, вміння об'єктивно аналізувати суспільні події та факти, розглядати їх у широкому просторово-часовому контексті.

Завдання курсу: вивчення джерел і витоків радянського тоталітаризму, його суті й соціально-політичної природи, становлення й розвитку впродовж 1917–1991 рр., впливу на радянське суспільство та загальні політичні процеси у Європи та світі, з'ясування його політичного, економічного і духовного, ментального впливу на сучасність.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- джерела до вивчення радянського тоталітаризму;
- історіографію проблеми та її концептуальне осмислення;
- сутність тоталітарної системи; його соціально-політичну природу;
- основні етапи становлення і розвитку радянського тоталітаризму;
- особливості прояву тоталітаризму в різних сферах суспільного буття;
- роль партії, її вождів і номенклатури у державно-владному механізмі;
- значення насильства як інструменту політики і тотального контролю за соціумом;
- місце цензури і пропаганди в системі тоталітаризму.

Уміти:

- опрацьовувати історичні джерела;
- застосовувати відповідні наукові поняття та категорії;
- аналізувати історичні явища та процеси;
- з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки;
- робити самостійні висновки та узагальнення;
- застосовувати здобуті знання в практичній діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Радянський тоталітаризм у 1917–1941 рр.

Тема 1. Джерела до вивчення радянського тоталітаризму.

Предмет і завдання курсу. Огляд основних джерел. Архівні документи. Центральні, обласні й відомчі архіви України. Центральні державні архіви Російської Федерації. Основні фонди. Типи документів. Опубліковані джерела. Періодичні видання. Статистичні збірники. Спогади.

Тема 2. Історіографія проблеми. Концепція тоталітаризму.

Поділ на групи. Особливості кожної групи. Радянська історіографія. Сучасна вітчизняна історіографія. Праці зарубіжних авторів. Теоретичні джерела і формування цілісної концепції тоталітаризму. Х. Арендт, К. Фрідріх, З. Бжезинський. Дальший розвиток концепції тоталітаризму.

Тема 3. Витоки тоталітаризму. Встановлення більшовицької диктатури.

Розвиток робітничого руху в Росії. Поширення марксистської ідеології й формування РСДРП. Поява більшовизму й вироблення стратегії і тактики революції. Лютнева революція 1917 р. і боротьба більшовиків за владу. Жовтневий переворот 1917 р. і проголошення радянської влади.

Тема 4. Формування основ радянського тоталітаризму (1917–1921 рр.).

Формування основ нової державності. Ліквідація стихійного робітничого самоврядування. Жорстка централізація політичного та економічного життя. Встановлення однопартійної більшовицької диктатури. «Воєнний комунізм» і одержавлення економіки.

Тема 5. Еволюція радянської політичної системи у 20–30-х роках ХХ ст.

Заборона існування фракцій у РКП(б). Згорання внутріпартійної демократії. Боротьба за лідерство після смерті В. Леніна. Переплетення партійних і державних структур у радянській політичній системі. Феномен «партії-держави». Створення СРСР як унітарної держави. Зовнішня політика.

Тема 6. Становлення тоталітарної моделі господарства.

Наслідки експропріації приватної власності. Криза «воєнного комунізму». Нова економічна політика. Лібералізація в соціально-економічній сфері. «Великий перелом» і крах НЕПу. Завершення формування тоталітарної моделі господарства.

Тема 7. Політико-ідеологічний контроль над суспільством.

Наступ на ідейних опонентів. Запровадження політичної цензури. Контроль за літературою, мистецтвом, наукою. Уніфікація культурного життя. Соціалістичний реалізм. Створення і діяльність творчих спілок. Переслідування церков в віруючих.

Тема 8. Насильство як інструмент тотального контролю.

Створення ВЧК і Надзвичайних комісій на місцях. Радянська політична юстиція. Судові й позасудові репресії. Репресивна діяльність ОДПУ і НКВС. «Трійки» та система «лімітів». Великий терор 1937–1938 рр. Так звана беріївська відлига.

Змістовий модуль 2

Радянський тоталітаризм у 1941–1991 рр.

Тема 9. Радянський тоталітаризм у 40-х – на початку 50-х роках ХХ ст.

Кристалізація тоталітарної системи. Відновлення радянської політико-економічної системи на окупованих територіях. Протиборство з національно-визвольним рухом. Особливості тоталітарної політики в культурній та релігійній сферах. Міжнародні відносини.

Тема 10. Початок трансформації радянської тоталітарної системи.

Боротьба за владу після смерті Й. Сталіна. Зміст і напрями політики десталінізації. Спроби економічного реформування. Зрушення у соціальній сфері. Лібералізація культурного життя в СРСР. Церковно-релігійні проблеми. Зовнішня політика.

Тема 11. «Зрілий соціалізм» як ліберальна модель тоталітаризму.

Змова проти М. Хрущова. Консервативний реванш. Згорання десталінізації. Концепція «розвинутого соціалізму». Боротьба з дисидентством. Соціально-економічна політика. Духовне життя суспільства. Зовнішня політика.

Тема 12. Криза і крах радянського тоталітаризму.

Початок «перебудови». Консолідація влади М. Горбачовим. Протидія партійно-державної бюрократії. Гласність і демократизація. «Прискорення» і соціально-економічні перетворення. Культурне і релігійне життя. Спроба державного перевороту. Крах радянського тоталітаризму.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва змістовних модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Практ. (семін.)	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовний модуль 1.					
Радянський тоталітаризм у 1917–1941 рр.					
Тема 1. Джерела до вивчення радянського тоталітаризму.	8	2			6
Тема 2. Історіографія проблеми. Концепція тоталітаризму.	9	2		1	6
Тема 3. Витоки тоталітаризму. Встановлення більшовицької диктатури.	8	2			6
Тема 4. Формування основ радянського тоталітаризму (1917–1921 рр.).	11	2	2	1	6

Тема 5. Еволюція радянської політичної системи у 20–30-х роках ХХ ст.	13	2	4	1	6
Тема 6. Становлення тоталітарної моделі господарства.	8	2			6
Тема 7. Політико-ідеологічний контроль над суспільством.	8	2			6
Тема 8. Насильство як інструмент тотального контролю.	10	2	2		6
Разом за змістовним модулем 1	75	16	8	3	48
Змістовий модуль 2. Радянський тоталітаризм у 1941–1991 рр.					
Тема 9. Радянський тоталітаризм у 40-х – на початку 50-х роках ХХ ст.	11	2	2	1	6
Тема 10. Початок трансформації радянської тоталітарної системи.	11	2	2	1	6
Тема 11. «Зрілий соціалізм» як ліберальна модель тоталітаризму.	13	2	4	1	6
Тема 12. Криза і крах радянського тоталітаризму.	10	2	2		6
Разом за змістовним модулем 2	45	8	10	3	24

Усього годин	120	24	18	6	72
---------------------	-----	----	----	---	----

5. Темі семінарських занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Тема 1. Формування основ тоталітаризму. 1. Витоки радянського тоталітаризму. 2. Встановлення радянської влади. 3. Політика «воєнного комунізму».	2
2	Тема 2. Еволюція системи в 1921–1928 рр. 1. Боротьба за лідерство. 2. Радянська політична система. 3. НЕП: соціально-економічні аспекти.	2
3	Тема 3. Остаточне утвердження тоталітаризму (1929–1941 рр.). 1. Режим особистої влади. 2. Репресивна система. Великий терор 1937–1938 рр. 3. Завершення процесу одержавлення господарства.	2
4	Тема 4. Зовнішня політика. 1. Спроби поширення комунізму. 2. Протистояння із західними країнами. 3. Зовнішня експансія 1939–1940 рр.	2
5	Тема 5. Тоталітарна система в 1941–1953 рр. 1. Німецько-радянська війна. 2. Політичні процеси в післявоєнний період. 3. Тоталітарна економіка у 1945–1953 рр.	2
6	Тема 6. Трансформація тоталітаризму (1953–1985 рр.). 1. Лібералізація радянської системи. 2. «Застій»: реванш консерваторів. 3. Соціально-економічні проблеми.	2
7	Тема 7. Ідеологічний нагляд. 1. Роль ідеології та пропаганди. 2. Діяльність органів цензури. 3. Контроль за духовним життям.	2
8	Тема 8. Спротив системі. 1. Національно-визвольні рухи в СРСР. 2. Дисидентство як форма опору системі. 3. Міжнародні відносини: протидія тоталітаризму.	2

9	<p>Тема 9. Занепад і крах радянської системи.</p> <p>1. «Перебудова» в СРСР.</p> <p>2. ДКНС: спроба державного перевороту.</p> <p>3. Крах тоталітаризму: політичні та економічні аспекти.</p>	2
---	--	---

6. Самостійна робота

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Тема 1. Джерела до вивчення радянського тоталітаризму.	6
2	Тема 2. Історіографія проблеми. Концепція тоталітаризму.	6
3	Тема 3. Витоки тоталітаризму. Встановлення більшовицької диктатури.	6
4	Тема 4. Формування основ радянського тоталітаризму (1917–1921 рр.).	6
5	Тема 5. Еволюція радянської політичної системи у 20–30-х роках ХХ ст.	6
6	Тема 6. Становлення тоталітарної моделі господарства.	6
7	Тема 7. Політико-ідеологічний контроль над суспільством.	6
8	Тема 8. Насильство як інструмент тотального контролю.	6
9	Тема 9. Радянський тоталітаризм у 40-х – на початку 50-х роках ХХ ст.	6
10	Тема 10. Початок трансформації радянської тоталітарної системи.	6
11	Тема 11. «Зрілий соціалізм» як ліберальна модель тоталітаризму.	6
12	Тема 12. Криза і крах радянського тоталітаризму.	6

7. Індивідуальне заняття

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується у формі реферату або презентації за обраною студентом темою та складеним відповідно до кожної теми планом (список орієнтовної тематики подається нижче). В кінці виконаного завдання потрібно вказати опрацьовану літературу, перелік якої обов'язково повинен включати наукові публікації за останні три роки. Повнота висвітлення обраної теми визначатиме оцінку (максимально 15 балів).

Тематика індивідуально-дослідних завдань:

1. Документи Державного архіву Волинської області періоду радянського тоталітаризму: огляд фондів.
2. Документи Архіву Управління Служби безпеки України у Волинській області про репресивну діяльність радянських органів безпеки (огляд окремих справ).

3. Утвердження радянської тоталітарної системи на Волині у 1939–1941 рр.

4. Радянська тоталітарна система на Волині у 1944–1953 рр.

5. Еволюція радянського тоталітаризму в період хрущовської «відлиги» (на прикладі Волинської області).

6. Радянський тоталітаризм у першій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. (на матеріалах Волинської області).

7. Крах радянського тоталітаризму: друга половина 80-х – початок 90-х років ХХ ст. (на прикладі Волинської області).

8. Номенклатура як феномен радянської політичної системи.

9. Вплив радянського тоталітаризму на культурне життя в Україні (на матеріалі Волинської області) – різні історичні періоди (1939–1941 рр.; 1944–1953 рр.; 1953–1964 рр.; 1964–1985 рр.; 1985–1991 рр.).

10. Вплив радянського тоталітаризму на церковно-релігійне життя в Україні (на матеріалі Волинської області) – різні історичні періоди (1939–1941 рр.; 1944–1953 рр.; 1953–1964 рр.; 1964–1985 рр.; 1985–1991 рр.).

11. Вплив радянського тоталітаризму на соціально-економічне життя в Україні (на матеріалі Волинської області) – різні історичні періоди (1939–1941 рр.; 1944–1953 рр.; 1953–1964 рр.; 1964–1985 рр.; 1985–1991 рр.).

8. Методи навчання

Методи усного і письмового контролю та самоконтролю.

Словесні (розповідь-пояснення, бесіда, проблемна лекція), наочні (ілюстрація, демонстрація) та практичні (реферати тощо).

Методи індивідуального навчання – колективні дискусії, навчально-ділові ігри.

Пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково пошукові методи.

Позааудиторна діяльність.

9. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Перевірка конспектування студентами лекційних занять.

Оцінювання усних відповідей студентів, підготовки рефератів за темою занять, презентації самостійних завдань.

Написання студентами поточних письмових тестових завдань за змістовими модулями.

Виконання та захист студентами індивідуального завдання за темою курсу.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою складається із сумарної кількості балів за:

а) усне поточне оцінювання (максимум 30 балів);

б) підготовка та оформлення ІНДЗ (максимум 10 балів);

в) модульна контрольна робота (максимум 30 балів).

Поточний контроль (мах - 40 балів)		Модульний контроль (мах - 60 балів)		Загальна кількість балів	
Модуль 1		Модуль 2	Модуль 2		
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	ІНДЗ	МКР 1	МКР 2	
12 балів як середнє арифм. 3 бали за активність	12 балів як середнє арифм. 3 бали за активність	10	30	30	100

Оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях за 12-бальною шкалою:

1–3 бали – незадовільна відповідь за конспектом або ксерокопіями;

4–6 балів – неповна відповідь на поставлене питання з конспектом без самостійного володіння матеріалом;

7–8 балів – повна відповідь, студент лише частково користується конспектом;

9–12 балів – самостійна, повна відповідь без використання конспекту, виявлене вміння аналізувати, порівнювати матеріал, робити висновки та узагальнення.

Формою проведення МКР є письмова контрольна робота.

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
75-81	C	
67-74	D	
60-66	E	Задовільно
1-59	Fx	Незадовільно

11. Список джерел та літератури

1. Авторханов А. Загадка смерти Сталина: Заговор Берия. – Москва, 1992.
2. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – Москва, 1993.
3. Баран В. Історія України 1945–1953 рр. – Львів, 2005.
4. Баран В. К. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996.
5. Баран В. К., Токарський В. В. Україна: західні землі: 1939-1941 рр. – Львів, 2009.
6. Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). – Львів, 2003.
7. Баран В.К. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953-1985 рр. – Львів, 1992.
8. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.). - Київ, 1999.
9. Батенко Т. Нариси з історії українського руху опору кінця 50-х - початку 90-х рр. – Львів, 1999.
10. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – Київ, 1994.
11. Бойко О.Д. Історія України у ХХ столітті: 20-ті – 90-ті роки: (Навч. посібник для студентів). – Ніжин, 1994.
12. Винниченко І.І. Україна 1920–1980-х: депортації, заслання, вислання. – Київ, 1994.
13. Волкогонов Д.А. Семь вождей: Галерея лидеров СССР. – Москва, 1995.
14. Волкогонов Д.А. Триумф и трагедия: Политический портрет И.В.Сталина.– Москва, 1989.
15. Восленский М. Номенклатура: Господствующий класс Советского Союза. – Москва, 1991.
16. Галамай С. П. Боротьба за визволення України. 1929-1989. – Львів, 1993.
17. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст.: Нариси політичної історії. – Київ, 1993.
18. Данилюк Ю.З., Бажан О.Г. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). – Київ, 2000.
19. Джилас М. Лицо тоталитаризма. – Москва, 1992.
20. Земцов И. Г. Крах эпохи: В 2-х кн. Книга вторая. Горбачев: бросок через пропасть / Илья Земцов. – Москв, 1999.
21. Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років. – Київ, 1995.
22. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1918–1928). – Київ, 1996.
23. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). – Київ, 1999.
24. Кульчицький С.В. Ціна “великого перелому”. – Київ, 1991.

25. Курносів Ю.О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). – Київ, 1994.
26. Литвин В.М. Політична арена України: Дійові особи та виконавці. – Київ, 1994.
27. Литвин В.М. Україна у першому повоєнному десятилітті (1946–1955). – Київ, 2004.
28. Литвин В.М. Україна: міжвоєнна доба (1921–1938). – Київ, 2003.
29. Медведев Р.А. Вони оточили Сталіна. – Москва, 1990.
30. Мельник І. А. Міжнародні відносини: радянський експеримент та історичні реалії. – Київ, 2006.
31. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – Київ., 1993.
32. Новітня історія України (1900-2000). – Київ, 2002.
33. Пихою Р. Г. Москва. Кремль. Влада. Дві історії однієї країни. Росія на изломе тисячелетий. 1985–2005. – Москва, 2007.
34. Пихоя Р.Г. Советский Союз: история власти. 1945–1991. – Новосибирск, 2002.
35. Політична історія України: У 6 т. – Т. 2–6. – Київ, 2003.
36. Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст.: Історичні нариси. – Київ, 2002.
37. Реабілітація: Политические процессы 30–50-х годов. – Москва, 1991.
38. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20–50-ті роки ХХ ст.). – Київ, 1994.
39. Сергійчук В.І. Десять буремних літ: Західноукраїнські землі в 1944–1953 роках. – Київ, 1998.
40. Советское общество: возникновение, развитие, исторический финал: В 2 т. – Москва, 1997.
41. Старков Б.А. Дела и люди сталинского времени. – Санкт-Петербург, 1995.
42. Сторінки історії України: ХХ століття: Посібн. для вчителя / За ред. С.В.Кульчицького. – Київ, 1992.
43. Суровая драма народа: Ученые и публицисты о природе сталинизма. – Москва, 1989.
44. Тоталитаризм как исторический феномен. – Москва, 1989.
45. Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії. – Київ, 1997.
46. Шаповал Ю.І. Людина і система: (Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні). – Київ, 1994.
47. Шаповал Ю.І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. – Київ, 1993.
48. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях: 30–50-ті роки ХХ століття (історико-політологічний аспект). – Луцьк, 1995.

